

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Т. А. Клочко, аспірант, Сумський національний аграрний університет

У роботі проведена оцінка результатів функціонування сільськогосподарських підприємств Сумської області. Окреслено основні напрямки розвитку у сучасних умовах.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, фінансове становище, фінансові результати, розвиток

Постановка проблеми. Формування ефективного механізму соціально-орієнтованої аграрної економіки України має на меті збалансованість економічних процесів, гармонійний розвиток сільських територій, а також забезпечення продовольчої безпеки суспільства у цілому. Стабілізації економічного стану і зростання ефективності аграрного виробництва можна досягти через стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств, що виявляється неможливим без залучення до виробничої діяльності нових ресурсів, а головне, інноваційних розробок, додаткових фінансових вкладень, які в сучасних умовах більшість аграрних виробників забезпечити не в змозі. Аграрний сектор області має значний потенціал для розвитку та значного залучення інвестиційних ресурсів, обумовлений наявністю достатніх земельних, кваліфікованих трудових ресурсів, сприятливих природно-кліматичних умов. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо актуальним оцінку результатів функціонування сільськогосподарських підприємств та окреслення основних перспектив розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вирішенню проблеми розвитку підприємств присвятили свої наукові праці В. Ліхтенштейн, А. Девятов, Р. Шкіряників, В. Шульга, М. Мунтян, Н. Мойсеєвий, В. Гончарук, Ю. Масленко, Е. Логунцев, І. Бланк та інші вчені. Дослідження теоретичних основ розвитку аграрного виробництва, що водночас має велике практичне значення, висвітлено в публікаціях Ю. Бажала, З. Варналія, В. Галанця А. Гальчинського, В. Гейця П. Гайдуцького, С. Дем'яненка, М. Коденської, І. Лукінова, М. Маліка, С. Мочерного, П. Саблука, В. Юрчишина і ін. Проте комплексний підхід до оцінки результатів функціонування сільськогосподарських підприємств Сумської області та розробка перспективних напрямків розвитку потребує подальших досліджень.

Ціль статті. Метою роботи є висвітлення сучасного стану аграрного сектору Сумської області

та перспектив його соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Формування виваженої державної регіональної політики потребує всебічного обґрунтування пріоритетних напрямів та шляхів досягнення динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіону, підвищення рівня життя населення, забезпечення дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина. В основу розв'язання вказаних завдань повинні бути покладені конкретні заходи по радикальному підвищенню ефективності використання всього потенціалу Сумської області, удосконаленню роботи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Сучасний стан розвитку агропромислового комплексу Сумщини характеризується наявністю великої кількості суб'єктів господарювання різних форм власності. Станом на 1 січня 2012 року в області функціонує 1092 агроформування, в тому числі: фермерських господарств – 722, сільськогосподарських підприємств – 370, з них 8 дослідних господарств. В структурі валового регіонального продукту області частка аграрного сектору економіки складає 17%, що є другим показником після промисловості [2]. Галузеві складові агропромислового комплексу характеризуються запровадженням сучасних технологій та новітніх досягнень, що прискорюють його розвиток та дають якісно кращі результати порівняно із застарілими методами господарювання.

Проведені дослідження дають можливість зробити висновок, що у вартісному виразі валова продукція рослинництва у 2011 досягла рівня 1990 року і є найвищою за більш ніж 20 років дослідження. На противагу, виробництво продукції тваринництва зменшилось за аналізує мий період майже у тричі з 5729 до 1950 млн.грн. У цілому, вартість валової продукції зросла на 36% порівняно з 2010 роком.

Таблиця 1

Динаміка показників платоспроможності та фінансової стійкості
сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000-2011 роки

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	+,- 2011/2000
Показники платоспроможності													
Коефіцієнт реальної платоспроможності:													
- у цілому по підприємствах	0,396	0,383	0,369	0,430	0,353	0,406	0,477	0,699	0,689	0,829	0,792	0,735	0,339
- рослинництво	0,402	0,374	0,338	0,398	0,386	0,354	0,434	0,654	0,634	0,773	0,777	0,726	0,324

- тваринництво	0,360	0,458	0,532	0,564	0,435	0,651	0,613	0,813	0,912	1,175	0,853	0,771	0,411
Коефіцієнт покриття													
- у цілому по підприємствах	1,548	1,618	0,698	1,527	1,394	1,508	1,502	1,965	1,802	1,748	1,686	1,641	0,093
- рослинництво	1,534	1,538	0,689	1,419	1,421	1,438	1,411	1,799	1,555	1,557	1,555	1,546	0,012
- тваринництво	1,641	2,230	0,745	2,183	1,269	1,924	1,799	2,410	3,109	2,918	2,223	2,014	0,373
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості													
- у цілому по підприємствах	0,477	0,506	0,438	0,592	0,456	0,531	0,705	1,020	1,241	1,792	1,718	1,592	1,115
- рослинництво	0,481	0,494	0,403	0,474	0,450	0,490	0,724	1,124	1,151	1,832	1,779	1,681	1,200
- тваринництво	0,448	0,605	0,614	1,337	0,490	0,801	0,646	0,808	1,565	1,653	1,527	1,333	0,885
Показники фінансової стійкості													
Коефіцієнт автономії													
- у цілому по підприємствах	0,622	0,591	0,646	0,550	0,536	0,536	0,530	0,534	0,307	0,282	0,274	0,290	-0,332
- рослинництво	0,594	0,567	0,658	0,530	0,525	0,511	0,494	0,459	0,195	0,168	0,175	0,206	-0,388
- тваринництво	0,761	0,715	0,580	0,656	0,586	0,640	0,612	0,667	0,584	0,606	0,545	0,517	-0,244
Коефіцієнт маневреності													
- у цілому по підприємствах	0,165	0,209	-0,117	0,245	0,200	0,271	0,294	0,483	0,886	0,899	0,865	0,904	0,739
- рослинництво	0,175	0,202	-0,117	0,208	0,219	0,261	0,282	0,532	1,137	1,309	1,212	1,177	1,002
- тваринництво	0,126	0,237	-0,114	0,393	0,123	0,303	0,315	0,424	0,678	0,577	0,563	0,605	0,076
Коефіцієнт фінансової стійкості													
- у цілому по підприємствах	0,813	0,800	0,750	0,744	0,728	0,714	0,691	0,732	0,661	0,661	0,654	0,592	-0,221
- рослинництво	0,805	0,787	0,752	0,737	0,727	0,695	0,661	0,694	0,600	0,605	0,619	0,555	-0,250
- тваринництво	0,851	0,862	0,741	0,782	0,732	0,790	0,759	0,799	0,812	0,818	0,749	0,691	-0,649

*власні розрахунки автора на базі фінансової звітності сільськогосподарських підприємств

Що стосується фінансових результатів діяльності підприємств та оцінки фінансового становища, то основні аспекти відображено у таблицях 1 і 2. Слід зазначити, що нами пропонується до використання показник реальної платоспроможності, який характеризує здатність конкретного підприємства розрахуватися за своїми поточними зобов'язаннями. На відміну від існуючих показників у якості платіжних засобів ми пропонуємо використовувати проінкасовану дебіторську заборгованість, ліквідні товари, грошові кошти та їх еквіваленти. На нашу думку він не має теоретично рекомендованого значення і визначається для кожного підприємства виходячи з аналітичних даних.

У процесі аналізу хотілося відмітити два показники. Так, як по галузі рослинництва так і по галузі тваринництва діаметрально змінилося співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості. Якщо у 2000-2002 роках на 1 гривню дебіторської припадало майже 2 гривні кредиторської заборгованості, то вже у 2009-2011 році ситуація можна спостерігати протилежну ситуацію: на 1 гривню дебіторської заборгованості припадає лише у середньому 60 копійок кредиторської заборгованості. Це свідчить про неефек-

тивність діяльності фінансових служб сільськогосподарських підприємств, які дозволяють використовувати власні фінансові ресурси кредиторам та покупцям продукції.

Відмічаємо також і коефіцієнт співвідношення активів, який також по підприємствах, що спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва та тваринництва різко змінив значення за період дослідження. Так, якщо у 2000-2001 роках на одну гривню основних фондів припадало у середньому 40 копійок оборотних активів, то вже у 2008-2010 роках цей показник підвищився до 1,5 гривень і різко зріс у 2011 році до більш ніж 2 гривень. Дана тенденція нажалі має своє пояснення: скорочення та знецінення основних засобів сільськогосподарських підприємств, що негативно впливає на технічне оснащення аграрного виробництва і здатність у встановлені строки виконувати весь комплекс робіт.

Констатуємо, що на відміну від загальноприйнятої точки зору про те, що галузь тваринництва є менш ефективною, проведені розрахунки свідчать про протилежне. Так, підприємства, що спеціалізуються на виробництві продукції тваринництва є більш фінансово стійкими та прибутковими.

Таблиця 2

Динаміка показників ділової активності та рентабельності (збитковості) сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000-2011 роки

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	+,- 2011/2000
Показники ділової активності													
Коефіцієнт оборотності авансованого капіталу													
- у цілому по підприємствах	0,356	0,334	0,022	0,354	0,416	0,456	0,513	0,589	0,559	0,635	0,625	0,718	0,362

- рослинництво	0,375	0,333	0,019	0,355	0,414	0,442	0,535	0,581	0,547	0,573	0,533	0,621	0,246
- тваринництво	0,265	0,337	0,037	0,349	0,423	0,514	0,466	0,604	0,585	0,799	0,880	0,982	0,717
Коефіцієнт оборотності власного капіталу													
- у цілому по підприємствах	0,565	0,549	0,037	0,620	0,765	0,850	0,917	1,107	1,401	2,162	2,247	2,532	1,967
- рослинництво	0,651	0,786	0,853	0,651	0,786	0,853	3,176	3,109	3,204	3,176	3,109	3,204	2,553
- тваринництво	0,352	0,456	0,052	0,504	0,683	0,837	0,743	0,938	0,940	1,343	1,534	1,860	1,508
Коефіцієнт оборотності оборотних фондів													
- у цілому по підприємствах	4,233	2,956	0,202	2,545	3,432	3,610	2,948	2,797	2,099	2,422	2,549	2,849	-1,384
- рослинництво	4,301	3,052	0,191	2,848	3,679	3,559	3,296	3,007	2,374	2,596	2,470	2,693	-1,608
- тваринництво	3,828	2,563	0,239	1,683	2,620	3,810	2,337	2,466	1,703	2,147	2,692	3,164	-0,664
Показники рентабельності (+) збитковості (-)													
Рентабельність операційної діяльності													
- у цілому по підприємствах	15,02	35,94	-12,75	-11,85	1,35	1,54	-2,32	44,87	-31,31	-10,87	-3,44	33,00	17,98
- рослинництво	7,43	-0,02	-0,51	-5,83	0,39	-0,20	0,45	19,33	-56,00	-46,34	-4,44	51,56	44,13
- тваринництво	5,67	3,55	-0,37	-2,92	2,10	5,65	-5,59	29,11	25,69	17,75	-2,61	14,42	8,75
Рентабельність продажу по чистому прибутку													
- у цілому по підприємствах	15,59	1,29	-12,89	-2,98	0,40	0,58	-0,79	16,05	-14,92	-5,03	-1,53	13,03	-2,56
- рослинництво	13,74	-0,03	-15,12	-8,96	0,49	-0,23	0,44	15,82	-30,22	-14,59	-1,43	16,10	2,36
- тваринництво	16,10	7,80	-7,08	-5,80	3,08	6,75	-3,83	16,47	15,85	13,21	-1,70	7,75	-8,35
Рентабельність діяльності по чистому прибутку													
- у цілому по підприємствах	14,95	33,92	-11,22	-11,65	1,33	1,50	-2,10	42,85	-28,65	-5,87	-2,14	29,56	14,61
- рослинництво	25,89	-0,05	-1,23	-11,30	0,72	-0,33	0,74	28,54	-45,67	-24,39	-2,51	29,59	3,70
- тваринництво	24,83	12,12	-1,13	-7,61	4,80	12,72	-5,59	29,11	25,69	31,00	-4,53	20,71	-4,12

*власні розрахунки автора на базі фінансової звітності сільськогосподарських підприємств

Лише у 2000-2003, 2006 та 2009 роках зазначені підприємства закінчували фінансовий рік зі збитком. На противагу цьому, підприємства, що спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва з 12 аналізованих років сім закінчили зі збитком. Ґрунтовний аналіз діяльності підприємств-виробників продукції тваринництва дав можливість зробити висновок про те, що у структурі галузі прибутковим залишається тільки виробництво молока і молочних продуктів, всі інші

напрямки є стабільно збитковими. Крім того, вагомим залишається вплив непрямой державної підтримки через механізм компенсації податку на додану вартість та державних дотацій.

Що стосується соціальної складової функціонування сільськогосподарських підприємств, то відмічаємо скорочення чисельності працюючих у сільському господарстві більш ніж у 2 рази за останні 7 років та зростання у 4,4 рази середньомісячної заробітної плати (табл. 3).

Таблиця 3

Соціальні умови функціонування сільськогосподарських підприємств

Показники	роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Середньомісячна заробітна плата, грн	372	477	632	940	1079	1305	1652
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	44120	33141	30551	27535	23024	21923	21725
Фонд оплати праці, тис.грн.	203686	215585	231769	310530	298101	343314	430682

*джерело: побудовано на основі статистичних даних Департаменту агропромислового розвитку [1]

Фактично за 2011 рік середньомісячна заробітна плата одного працюючого в сільському господарстві становить 1652 грн., що складає 165% прожиткового мінімуму на одну працездатну особу. У порівнянні з попереднім роком вона підвищилася на 26%, що на 9 відсоткових пункти вище рівня росту заробітної плати в цілому по галузях економіки області. Щорічно збільшуються доходи власників земельних і майнових паїв. По області середній розмір орендної плати за користування земельними паями за 2010 рік зріс із 1,9% до 2,2% від грошової оцінки землі. За користування земельними паями в 2011 році їх власникам нарахована орендна плата в сумі 203,3 млн.грн, що

на 42,2 млн.грн. (26 %) більше в порівнянні з 2010 роком [2]. Рівень виплати за користування земельними паями становить 95,3% від договірної суми.

З метою соціального захисту сільських жителів та забезпечення розвитку сільських територій обласною державною адміністрацією був розроблений проект угоди про соціально-економічне співробітництво між органами місцевого самоврядування і суб'єктом підприємницької діяльності (орендарем землі) і рекомендований для укладання в кожній сільській раді. Відповідно до укладених угод підприємства надають безоплатну допомогу в соціально-економічному розвитку

Вісник Сумського національного аграрного університету

цих територій. Станом на 01.01.2012 із наявних 407 сільських громад області соціально-економічні угоди з орендарями ріллі уклали 389 сільських (селищних) рад на загальну суму 35,1 млн.грн. (72 % до завдання), що на 1,4 млн.грн. більше у порівнянні з 2010 роком.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження дають можливість зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Розрахунок основних показників (платоспроможності, стійкості, ділової активності та рентабельності) не дав можливості зробити однозначний висновок про покращення фінансового стану сільськогосподарських підприємств Сумського регіону. Зростання показників платоспроможності супроводжується погіршенням показників фінансової стійкості, що свідчить про підвищення залежності аграрного сектору від зовнішніх джерел фінансування. В абсолютному вимірі зменшується вартість власного капіталу, що зумовило покращення оборотності власного та авансованого капіталу. Фінансовий результат не має стійкої тенденції до покращення.

2. Відмічаємо скорочення чисельності працюючих у сільському господарстві більш ніж у 2 рази за останні 7 років та зростання у 4,4 рази середньомісячної заробітної плати. Фактично за 2011 рік середньомісячна заробітна плата одного працюючого в сільському господарстві становить 1652 грн., що складає 165% прожиткового мінімуму на одну працездатну особу. У порівнянні з попереднім роком вона підвищилася на 26%, що на 9 відсоткових пункти вище рівня росту заробітної плати в цілому по галузях економіки області.

3. Розвиток аграрного сектору Сумського регіону повинен бути спрямований на підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств різних форм власності і господарювання, переробних підприємств з метою повноцінного забезпечення населення продовольством, а промисловості – сировиною шляхом запровадження нових підходів в інноваційному, інвестиційному, організаційному, кадровому забезпеченні галузей агропромислового комплексу та формуванні експортного потенціалу.

Список використаної літератури:

1. Агропромисловий комплекс Сумщини у 2011 році: стан, досягнення, здобутки : [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://agroprom.gov.ua/doc/programu/buklet.pdf>
2. Статистичний щорічник Сумської області за 2010 рік . – Суми : Головне управління статистики у Сумській області, 2011 . – 672 с.

В статье проведена оценка результатов функционирования сельскохозяйственных предприятий Сумской области. Выделены основные направления развития в современных условиях.

The article presents the evaluation of the functioning of the agricultural enterprises of the Sumy region. The basic directions of development in modern conditions.

Дата надходження до редакції: 21.04.2013 р.
Рецензент: д.е.н., професор Чупис А.В.